

УДК 330.332.

Ю.А. Кашпрук

аспірант
Львівська комерційна академія**РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ
СВІТОВОГО ДОСВІДУ**

Проаналізовано світовий досвід інституційного регулювання банківської діяльності. На основі проведеного аналізу визначено пріоритетні напрями реформування системи інституційного регулювання банківської діяльності в Україні.

Ключові слова: інституційне регулювання банківської діяльності, Центральні банки, фінансово-кредитні установи, реформа банківської системи.

I. Вступ

Однією з головних причин уповільнення темпів економічного зростання в Україні є розбалансованість банківської системи, відсутність ефективних механізмів регулювання її роботи з боку державних органів. Усе це зумовлює нагальну необхідність проведення інституційних реформ вітчизняного банківництва. Успішному завершенню цих реформ сприятиме використання позитивного світового досвіду.

Аналіз сучасних наукових публікацій засвідчив, що проблема інституційного регулювання банківської діяльності в Україні становить глибокий науковий і практичний інтерес. Вагомий внесок у її вирішення здійснили О. Василик, А. Гальчинський, А. Даниленко, О. Дзюблюк, І. Лютий, М. Савлук, В. Ющенко та ін. Разом з тим багато аспектів цього питання залишаються недостатньо висвітленими та потребують подальшого опрацювання. Розгортання кризових явищ в українській економіці на фоні незавершених трансформаційних процесів зумовило зосередження уваги нашої роботи на проблемах інституційного реформування банківської системи в контексті світового досвіду.

II. Постановка завдання

Мета статті – узагальнення світового досвіду інституційного регулювання банківської діяльності та розробка на цій основі концептуальних підходів щодо можливостей його застосування в Україні.

III. Результати

Розвиток банківського середовища, а також будь-які зрушення у фінансових відносинах зумовлені передусім інституційними перетвореннями в банківській діяльності. Кожна країна має свій особливий досвід здійснення інституційних реформ, який міг би стати корисним для вдосконалення вітчизняного банківського інституційного середовища. Значної уваги, на нашу думку, заслуговує банківська система Великобританії, яка має добре організовану й розгалужену фінансову інфраструктуру та спирається на потужний грошовий ринок у Лондонському Сіті, що має тісні зв'язки з головними фінансовими центрами світу. Для неї характерний високий рівень “поділу праці” між різними фінансовими інститутами, що формуються з банківського сектора і небанківських фінансових інститутів. У британському законодавстві немає обмежень стосовно окремих видів операцій та сфер фінансового обслуговування: усі кредитно-фінансові інституції можуть укладати будь-які види угод та надавати клієнтам широкий спектр послуг, хоча фактично існує чітка спеціалізація фінансових установ: депозитно-позикова та емісійна функції закріплені за банківським сектором, інвестиційна – за небанківськими інституціями. Велику роль у функціонуванні банківської системи Великобританії відіграє високий ступінь самоконтролю фінансових інституцій, суворе дотримання ними звичаїв та традицій, що були напрацьовані банківським співтовариством. Цей досвід, на нашу думку, є надзвичайно актуальним та корисним для України, адже відсутність належного контролю – головний чинник зростання злочинності у банківській сфері вітчизняної економіки.

Особливістю небанківського фінансового сектора Великобританії можна назвати активний розвиток недержавних пенсійних фондів. Британський пенсійний ринок – найбільший у Європі (40% усіх європейських запозичень). Деякі економісти наголошують, що якби не було приватних пенсійних фондів, швидкий економічний розвиток у Великій Британії був би неможливий.

Одними із суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення в Україні є недержавні пенсійні фонди (далі – НПФ). Однак це явище досить нове для українського фінансового ринку і неоднозначно сприймається громадянами, тому не набуло бажаного рівня розвитку. Важливою особливістю структури недержавного пенсійного забезпечення Ве-

ликобританії є стимулювання державою роботодавців у справі виробництва пенсійних схем через надання значних податкових пільг. Таку ознаку недержавного пенсійного забезпечення доцільно запровадити і в Україні для стимулювання розвитку недержавних пенсійних схем. Цей процес має пройти значний період еволюції та пристосуватись до реалій українського суспільства, рівня соціального забезпечення громадян, проте він має стати невід'ємною складовою системи соціального забезпечення українців.

Показовою для наслідування є банківська система Франції. Як і в більшості розвинутих країн, банківська система Франції складається із двох рівнів: перший рівень – Банк Франції, другий рівень – комерційні депозитні банки та інші фінансово-кредитні організації. Крім основних своїх функцій, притаманних Центральним банкам усіх країн, на Банк Франції покладено також специфічні економічні функції – він веде рахунки приватних осіб – поточні та з цінними паперами, має у своєму складі значно поширену мережу установ, які здійснюють розрахунково-касове обслуговування, а також надають консалтингові послуги підприємствам, що позитивно сприймається населенням [1]. Значна увага Банку зорієнтована на підтримці нейтральної позиції щодо різних сфер бізнесу, дотриманні комерційної таємниці, ретельній перевірці зібраної інформації, що дає йому змогу впорядкувати насичену корисною інформацією картотеку майже на всі підприємства й організації. До інституційних реформ, які Україна може запозичити у банківській системі Франції, належить система інформаційних служб центрального банку, адже саме він оперує найширшими та найточнішими даними про учасників фінансового ринку, реального сектора економіки та сфери послуг.

Істотними особливостями, які доцільно було б врахувати при реформуванні вітчизняного банківського інституційного середовища, наділена банківська система Німеччини. Вона містить дві основні ланки: Німецький федеральний банк (Дойче Бундесбанк) та багато комерційних банків [2]. Бундесбанк має у своєму складі 12 центральних земельних банків. Питання формування таких банків є надзвичайно актуальним для України у період реформування земельних відносин і створення ринку землі. Відкриття у складі Центрального банку земельних банків дасть змогу не допустити концентрації земель в руках окремих осіб і великих фінансово-монопольних угруповань та забезпечить раціональне й ефективне їх використання.

Дойче Бундесбанк не підпорядковується ні Уряду, ні Парламенту, ні Вищому Суду, а лише діє на засадах "Закону про Бундес-

банк". Основними його функціями є: нагляд за діяльністю банків, аналіз аудиторських висновків, здійснення інспекційних перевірок на місцях. Досвід Німеччини щодо самостійності Центрального банку також є актуальним для України. Застосування цього досвіду в українській практиці дасть змогу не лише повністю фінансувати економічний і соціальний розвиток держави, але й сприятиме наближенню вітчизняних стандартів до стандартів Європейського Союзу та прискоренню інтеграції банківської системи України в міжнародний фінансовий ринок. Проте підвищення рівня незалежності НБУ неможливе без посилення його інституційної спроможності виконувати свої функції.

Для банківських установ Німеччини характерна їх присутність у вигляді пайової участі в капіталі німецьких підприємств. Така присутність надає додаткові переваги як банкам, так і підприємствам. Переваги для банку полягають у можливості забезпечення контролю за роботою підприємства, а для підприємства – у скороченні загальної вартості фінансування виробництва. Вважаємо, що такий досвід міг би стати корисним для України. Участь банків у капіталі національних підприємств забезпечить створення додаткових умов для розвитку національної економіки. Банки ж матимуть змогу контролювати власні кошти й тим самим знижувати ринкові ризики, зменшити обсяги проблемних активів та витрати на обслуговування простроченої заборгованості.

Ще однією особливістю німецької банківської системи є висока присутність у ній кооперативного сектора. На сьогодні у ФРН функціонує близько 1,5 тис. кооперативних банків, які обслуговують малий і середній бізнес у містах і селах. В Україні діяльність кооперативних банків не набула поширення. Водночас створення таких банків дасть змогу вирішити проблеми фінансово-кредитного обслуговування розвитку сільської місцевості. Тому вважаємо за необхідне створення подібної до класичних західних систем системи сільської кредитної кооперації і в нашій державі.

Для створення ефективною системи інституційного регулювання банківської діяльності в Україні надзвичайно важливим є запровадження досвіду США. Банківська діяльність у США більш різновекторна, ніж в інших країнах світу, і довгий час була найбільш лібералізованою. Особливості банківського законодавства у США сприяли збереженню децентралізованої роздробленої банківської системи. До 1914 р. у країні існувала навіть децентралізована система банкотної емісії – її здійснювало кілька тисяч банків. Із прийняттям у 1913 р. Закону про Федеральну резервну систему, було створено 12 резервних банків, які функціонують до цього часу і виконують функції депозитаріїв для резервів Федерального резер-

рвного банку [3]. Законом Мак Фадена (1927 р.) було вирішено питання правового регулювання діяльності банку та його структури. Згідно з цим Законом, саме штат, а не федеральний уряд, здійснює регулювання філії банку. Мережа із 12 резервних банків та їх філіалів виконує ряд системних функцій, у тому числі забезпечення функціонування платіжної системи країни, розподіл національної валюти, контроль і регулювання діяльності банків-членів системи і банківських компаній, а також виконання функцій банкіра Казначейства Сполучених Штатів. Кожен з 12 резервних банків несе відповідальність за конкретний географічний регіон чи округ США.

Із настанням фінансової кризи 2008 р., що розпочалась із банкрутства великих фінансових установ США та привела до проблем ліквідності банківської системи загалом, діяльність банків та інших фінансово-кредитних установ стала більш жорстко регулюватися державою. Особлива увага у цьому плані концентрується на діяльності іноземних банків та їх філій. На сьогодні в країні функціонує близько 500 іноземних банків із 60 країн світу, тому накопичено значний обсяг методологічних і практичних напрацювань у сфері нагляду за їх діяльністю. Для України, яка зіткнулась із потребою створення системи контролю за діяльністю філій іноземних банків, досвід США є надзвичайно актуальним.

Для формування ефективної системи державного регулювання філій іноземних банків надзвичайно важливим є запровадження досвіду створення системи оцінювання філій іноземних банків, які розміщуються на території держави, наглядовою службою Федеральної резервної системи шляхом застосування системи SOSA. Визначена за системою SOSA оцінка дає змогу наглядовим органам ефективно використовувати свої ресурси, вчасно приймати виважені рішення щодо необхідного обсягу, глибини та періодичності здійснення перевірок філій іноземних банків. Рейтингова оцінка філій іноземних банків у США складається з двох компонентів: перший оцінює чи існують об'єктивні чинники, які перешкоджають нагляду та здійсненню моніторингу за філією іноземного банку, а також відображає загальну фінансову життєздатність материнського банку та оцінює рівень нагляду за банківською установою в країні місцезнаходження материнського банку; другий – визначає, чи спроможний материнський банк підтримувати необхідний рівень внутрішнього контролю своїх філій, і чи має достатні резерви для забезпечення належної їх роботи.

Значної уваги, на нашу думку, заслуговує американський досвід ведення кредитних історій позичальників. В Україні галузь ведення кредитних історій перебуває на зародковій стадії, а американці постійно турбуються про покращення своєї кредитної історії. Перевірка кредитоспроможності позичальників в США веде свою історію з кінця XIX ст. Спочатку це була проста система, яка містила дані лише про поганих позичальників, а з 1970 р. із прийняттям Конгресом США Закону "Про добросовісність (чесність) у наданні інформації про кредитоспроможність" до кредитних історій позичальників почала додаватись позитивна інформація. Із настанням фінансової кризи цьому питанню почало приділятися дедалі більше уваги. З цією метою уряд ініціював створення спеціальних інформаційних корпорацій, які містять відомості про усіх позичальників. Наскільки гарною є кредитна історія, визначається за кредитними балами, які і є найголовнішими критеріями при видачі кредиту.

Досвід розвинутих країн переконливо доводить, що вирішення проблем банківської системи в Україні неможливе без дієвої участі держави. Держава має контролювати діяльність банків, використовуючи для цього різноманітні механізми і важелі. Світовий досвід заслуговує на увагу і впровадження у вітчизняну практику, оскільки стан банківського регулювання в Україні з боку держави не відповідає реальній обстановці в економіці країни та значною мірою зумовлює зростання злочинності у цій сфері.

Основними напрямками побудови системи ефективного інституційного регулювання банківської діяльності в Україні є: забезпечення суворого контролю з боку національних регуляторів в особі центральних банків та інших спеціально створених установ за діяльністю всіх інститутів кредитної системи, підвищення рівня їх прозорості й підзвітності; посилення міжнародного співробітництва між національними регулятивними органами з тим, щоб їхня політика не призводила до негативних наслідків для інших країн, тобто обмеження так званого "фінансового протекціонізму" у міжнародних економічних відносинах. У зв'язку з цим, з метою зміцнення інституційного регулювання банківської діяльності, на нашу думку, необхідно: створити в державі автономний орган з нагляду та регламентації банківської діяльності (Банківську комісію); заснувати автономну службу банківського регулювання в кожній області з розрахунку по 1 контролеру на область та 5–7 контролерів при Уряді України; внести зміни і доповнення до Закону України "Про контрольно-ревізійну службу", якими передбачити надання Контрольно-ревізійній службі України права фінансового контролю всіх комерційних структур, у тому числі банків; надати НБУ право суттєво впливати на процедуру і порядок проведення аудиту комерційних банків, наділивши його правом видачі ліцензій аудиторським організаціям для проведення аудиту банків; надати спеціальним підрозділам у боротьбі з організо-

ваною злочинністю право одержувати інформацію з автоматизованих інформаційних систем банків; запровадити механізм ідентифікації клієнта банку, який подає документи для відкриття розрахункового рахунку та проведення банківських операцій; запровадити механізм публічного підтвердження звітності банківських установ за результатами інспекційних перевірок. Виконання зазначених заходів забезпечить прозорість діяльності та стабільність роботи банків, підвищить до них довіру з боку вкладників і сприятиме швидкій інтеграції вітчизняної банківської системи у світову.

Враховуючи умови розвитку світової фінансово-економічної кризи та зарубіжний досвід інституційного регулювання банківської діяльності, вважаємо, що першочерговими напрямами реформування системи інституційного регулювання банківської діяльності в Україні є:

- правова регламентація взаємодії органів банківського регулювання;
- розширення практики використання міжнародних стандартів та вимог щодо організації та прозорості банківського регулювання;
- надання функцій банківського регулювання громадським організаціям, асоціаціям, зокрема Асоціації українських банків;
- покращення технічної інфраструктури наявних інститутів банківського регулювання та фінансування програмного забезпечення їх діяльності.

Зазначені заходи підвищать ефективність інституційного регулювання діяльності банків і є необхідними для стабільного розвитку банківського сектора України.

IV. Висновки

У більшості розвинутих країн держава суворо контролює діяльність банків, використовуючи для цього різноманітні механізми і важелі. Такий досвід заслуговує на увагу і впровадження у вітчизняну практику. Основними напрямами імплементації світового досвіду для побудови системи інституційного регулювання банківської діяльності в

Україні є: забезпечення суворого контролю з боку НБУ та інших спеціально створених установ за діяльністю всіх інститутів кредитної системи, посилення міжнародного співробітництва між національними регулятивними органами з тим, щоб їхня політика не призводила до негативних наслідків для інших країн, тобто обмеження так званого "фінансового протекціонізму" у міжнародних економічних відносинах. До пріоритетних заходів реформування системи інституційного регулювання банківської діяльності в Україні належать: правова регламентація взаємодії органів банківського регулювання; розширення практики використання міжнародних стандартів та вимог щодо організації та прозорості банківського регулювання; надання функцій банківського регулювання громадським організаціям, асоціаціям; покращення технічної інфраструктури наявних інститутів банківського регулювання та фінансування програмного забезпечення їх діяльності.

Список використаної літератури

1. Банк Франції: История, структура, роль. – Банк Франції: Ин-т проф. подготовки, 1995. – 76 с.
2. Банковская система Германии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.prostobankir.com.ua/spravochniki/bankovskie_sistemy/evropa/bankovskaya_sistema_germanii.
3. Банковская система США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.prostobankir.com.ua/spravochniki/bankovskie_sistemy/severnaya_i_yuzhnaya_amerika/bankovskaya_sistema_ssha.
4. Бус О.Б. Особливості організації банківського нагляду, контролю та регулювання в зарубіжних країнах / О.Б. Бус // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.2. – С. 163–172.
5. Сідак М.В. Правові статуси центральних банків у країнах Європи: порівняльний аналіз / М.В. Сідак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2010. – Вип. 14. – С. 351–357.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2012.

Кашпрук Ю.А. Реформирование системы институционального регулирования банковской деятельности в Украине в контексте мирового опыта

Проанализирован мировой опыт институционального регулирования банковской деятельности. На основе проведенного анализа определены приоритетные направления реформирования системы институционального регулирования банковской деятельности в Украине.

Ключевые слова: институциональное регулирование банковской деятельности, Центральные банки, финансово-кредитные учреждения, финансово-экономический кризис, реформа.

Cashpruk I. Reforming institutional banking regulation in Ukraine in the context of international experience

Analysis of international experience of institutional banking regulation. Based on the analysis of the priority areas of institutional reform of banking regulation in Ukraine.

Key words: institutional banking regulation, central banks, financial and credit institutions, financial crisis, reform.